

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutus
Juridiikka

Juuli Ikonen

Valokuvien tekijänoikeuksien luovutussopimukset

Opinnäytetyö 2019

Tiivistelmä

Juuli Ikonen
Valokuvien käyttöoikeuksien luovutussopimukset, 43 sivua, 1 liite
Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutus
Juridiikka
Opinnäytetyö 2019
Ohjaajat: Saarainen Timo lehtori, Saimaan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyö käsittelee valokuvaajien tekijänoikeuksien ja lähioikeuksien luovutussopimuksia. Teoriaosassa määritellään valokuvan ja valokuvateoksen erot ja niihin kuuluvat tekijänoikeudet tai lähioikeudet. Lisäksi käydään läpi näiden oikeuksien siirtyminen eri tilanteissa kuten tekijän kuollessa. Opinnäytetyön teoriaosassa käsitellään myös sopimusoikeuden perusteita, sopimusten tyyppijaottelua, sopimusten pätemättömyysperusteita, sopimusten laatimista, sopimusrikkomuksia ja niiden seuraamuksia sekä sopimusten irtisanomista.

Työhön käytetty teoria muodostuu eri lakilähteistä sekä tekijänoikeuksista tai sopimusoikeudesta kertovasta kirjallisuudesta.

Teoriaosan muodostavaa tietoa soveltamalla tehtiin sopimuspohjamalli ja sen sisältö ja mahdolliset ehdot ja esimerkit muodostivat empiirisen osan työstä. Sopimuspohjamalli on työn liitteenä.

Asiasanat: valokuva, sopimus, lähioikeus, tekijänoikeus, taloudelliset oikeudet, sopimusehdot.

Abstract

Juuli Ikonen

Photographic Licence Transfer Agreements, 43 Pages, 1 Appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration, Lappeenranta

Specialisation in Business Law

Bachelor's Thesis 2019

Instructor: Mr. Timo Saarainen, Senior lecturer, Saimaa UAS

The objective of this study was to examine what rights photographers have toward their photos and how they can sell these rights. The selling of these rights and the contracts and the clauses needed for it are determined in this study.

Data for this study were collected from different laws and literature pertaining to copyrights and contracts.

As a result of this study a mock-up contract was created, and it can be applied if needed by photographers to their own needs.

Keywords: photograph, copyright, contract, clauses.

Sisällys

Käsitteet.....	5
1 Johdanto.....	6
2 Valokuva vai valokuvateos.....	7
2.1 Valokuva.....	7
2.2 Valokuvateos.....	8
3 Tekijänoikeus ja lähioikeus.....	9
3.1 Moraaliset oikeudet.....	9
3.2 Taloudelliset oikeudet.....	12
3.3 Tekijänoikeusrikos, tekijänoikeusrikkomus, hyvitys ja korvaus.....	15
3.4 Tekijänoikeudet kansainvälisesti.....	17
4 Oikeuksien siirtyminen.....	18
4.1 Oikeuksien ulosmittaus.....	19
4.2 Oikeuksien siirtyminen tekijän kuollessa.....	20
4.3 Oikeuksien siirtyminen sopimuksella.....	20
4.4 Sosiaalinen media.....	21
4.5 Kuvapankit.....	22
5 Sopimukset.....	23
5.1 Sopimusten tyyppijaottelu.....	23
5.2 Sopimuksen lainvoimaisuus ja pätemättömyysperusteet.....	25
5.3 Sopimuksen syntyminen.....	26
5.4 Sopimusrikkomus ja velkojan oikeuskeinot.....	28
5.4.1 Mahdollisia sopimusrikkomuksia.....	29
5.4.2 Velkojan oikeuskeinot.....	30
5.5 Sopimuksen irtisanominen.....	33
6 Tekijänoikeuksien luovutussopimuksen sisältö.....	34
7 Yhteenveto ja pohdinta.....	39
Lähteet.....	41

Liitteet

Liite1 Sopimus pohja

Käsitteet

§	Pykälä.
Oikeustoimi	Tahdonilmaisu, joka voi luoda oikeuksia ja velvoitteita.
Oikeussubjekti	Taho, joka on oikeuskelpoinen eli jolle voi syntyä oikeuksia ja velvoitteita. Luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö.
Hyvä tapa	Oikeustieteessä vakiintunut käytäntö, joka pohjautuu vallitseviin arvostuksiin.
Kohde	Kaupankohde, tavara.
Suoritus	Sopimuksen suorite, kohteen luovutus, palvelun tekeminen, kauppahinnan maksaminen.

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä käsitellään freelance valokuvaajien valokuvien tekijänoikeuksia ja niiden oikeuksien myyntiä koskevia sopimuksia. Opinnäytetyö on rajattu tarkasti valokuvien ja valokuvateosten tekijänoikeuksia ja lähioikeuksia käsitteleväksi. Työhön ei siis kuulu muiden teosten, kuten musiikin tekijänoikeudet tai muut immateriaalioikeudet kuten patentit.

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineistoa työhön kerätään jo valmiiksi olemassa olevasta aineistosta, kuten kirjallisuudesta ja laista, haastattelujen tai lomakkeiden sijaan. Kerättyä aineistoa analysoidaan ja aineistosta saatavaa tietoa eli teoriaa jaetaan ja ryhmitellään eri aihealueisiin ja sovelletaan.

Työssä käytetään myös teorialähtöistä analyysia eli nojataan tiettyyn teoriaan tai auktoriteettiin, tässä tapauksessa Suomen tekijänoikeuteen ja sopimusoikeuteen liittyviin lainsäädäntöihin (Tuomi & Sarajärvi 2017). Opinnäytetyössä määritellään ja esitetään tutkimukselle relevantit kohdat, jotta tutkimuskysymyksiin saataisiin vastaus ja teoriaa soveltamalla voitaisiin luoda sopimus pohja.

Tutkimuskysymykset ovat:

Mitä tekijänoikeuksia voidaan myydä?

Millaiset vaatimukset tekijänoikeuksien myyntisopimuksille on?

Opinnäytetyön tarkoituksena on siis tuoda mahdollisimman selkeästi esille, mitkä ovat valokuvan tekijänoikeudet ja mitä oikeuksia voidaan myydä sekä kuinka ne voidaan myydä. Tarkoituksena on luoda sopimus pohja, jonka sopimusehdot on selitetty auki ja jota valokuvaajat voivat halutessaan käyttää ja soveltaa omien tarpeidensa mukaan. Työssä yritetään käydä läpi mahdollisimman hyvin, mistä kaikesta pitäisi sopia ja miksi.

2 Valokuva vai valokuvateos

Valokuvalla ja valokuvateoksella ei ole huomattavan suuria eroja keskenään, joten teostason arviointi joudutaan suorittamaan yksittäistapauksin. Teos saa valokuvaa pidemmän suoja-ajan, mutta pohjimmillaan niillä on samat oikeudet. Kumpikaan ei saa suojaa idealle, aiheelle tai teknisille ratkaisuille vaan ilmaisulle (Määttä 2006).

2.1 Valokuva

Valokuva on määritelmän mukaan valoherkälle pinnalle valon vaikutuksesta muodostunut kuva. Kaikki valokuvat saavat suojan kuvan ottamishetkellä, eikä sillä ole väliä, kuka valokuvan on ottanut ja missä ja millaisessa muodossa kuva on. Filmille otettu perhekuva mummolassa saa saman suojan kuin valokuvaajan studiossa ottama kuva, joka on tallentunut muistikortille. (Harenko ym. 2016.)

Kun kyseessä on valokuva, on kuvan tekijälle myönnetty tekijänoikeuslain 49 a §:ssä mainitut oikeudet, toisin sanoen niin sanotut lähioikeudet. Valokuvan suoja-aika on 50 vuotta kuvan valmistamisvuoden päättymisestä.

Esimerkiksi kuva 1 ei ole teos vaan valokuva eli tekijänoikeuslain mukaan sillä ei ole tekijänoikeussuojaa. Kuvalla on kuitenkin tekijänoikeuslain 5 luvussa määritellyt lähioikeudet. Kyseinen valokuva on otettu huhtikuussa 2016, joten sen suoja-aika loppuu 1.1.2067.

Kuva 1. Valokuvaaja Juuli Ikonen

2.2 Valokuvateos

Valokuvateos on valokuva, joka on ylittänyt teoskynnyksen ja täten saa tekijänoikeussuojan. Teoskynnyksen ylittääkseen on kuvan oltava omaperäinen ja edustaa tekijän luovia ratkaisuja, eli ainoastaan tekijän oletetaan päätyneen tähän lopputulokseen ja vaikka toinen valokuvaaja ottaisi samasta aiheesta kuvaa, ei lopputulos olisi samanlainen. Kuvien teostaso arvioidaan yksittäistapauksin ja mahdollisissa riitatilanteissa voi tuomioistuin suorittaa arvioinnin onko kyseessä teos vai ei. (Harenko ym. 2016.)

Valokuvateoksen saama tekijänoikeussuoja on hieman kattavampi kuin valokuvan saamat lähioikeudet, mutta suurin näistä eroista on tekijänoikeuslain 43 §:n myöntämä suoja-aika, joka teoksella on 70 vuotta tekijän kuolinvuodesta.

Hyvä esimerkki valokuvateoksesta on Kalle Kultalan vuonna 1961 Havaijilla ottama kuva presidentti Urho Kekkosesta Rafael Seppälän, Max Jakobsonin ja Ahti

Karjalaisen kanssa. Tekijänoikeusneuvosto katsoi kuvan näyttävän kuvaajan luovia päätöksiä ja siten olevan teos. Kultala kuoli vuonna 1991, joten valokuvateoksen suoja-aika loppuu vasta 1.1.2061. (Finnfoto 2013.)

3 Tekijänoikeus ja lähioikeus

Tekijänoikeus ja lähioikeus on määritelty tekijänoikeuslaissa. Tekijänoikeuden katsotaan kuuluvan varallisuus oikeuksien piirin alla olevaan immateriaalioikeuteen. Immateriaalioikeudet, kuten tekijänoikeus, lähioikeudet, patentit ja tavaramerkit, ovat varallisuusarvoisia yksinoikeuksia eli aineettomia omistusoikeuksia. Kaikille immateriaalioikeuksille on yhteistä se, että niihin kuuluu tekijän yksinoikeus kieltää tietyt toiminnot muilta, kuten tekijänoikeudessa kielletään kuvan muokkaaminen ilman erillistä lupaa tekijältä. (Haarmann 2005.)

Tekijänoikeuden 1§ antaa yksinoikeuden luomistyön itsenäiselle ja omaperäiselle teokselle. Tekijä on aina luonnollinen henkilö, eli oikeuden haltija on aina ihminen. Tekijänoikeuslaissa on myös mainittu lähioikeuden haltijat, joita voivat olla myös oikeushenkilöt kuten yritykset. Lähioikeuksien haltijoiden oikeudet määritellään lain luvussa 5. (Harenko ym. 2016.)

Käytännössä valokuvan ja valokuvateoksen suojat ovat suurin piirtein samat, ja ero niiden välillä on hyvin pieni (Pihlajarinne 2014). Teos nauttii tekijänoikeussuojasta, kun valokuva nauttii tekijänoikeuslain 5 luvussa määriteltyjä säännöksiä, eli niin sanottuja lähioikeuksia. Valokuvaajalle kuuluvat lähioikeudet määritellään tekijänoikeuslain 5 luvun 49 a §:ssä. Kuten tekijänoikeudet, niin lähioikeudetkin jaetaan kahtia moraalisiin oikeuksiin ja taloudellisiin oikeuksiin.

3.1 Moraaliset oikeudet

Moraaliset oikeudet eli niin sanotut ideaaliset oikeudet suojaavat tekijän taiteellista persoonaa. Moraalisia oikeuksia ei normaalisti luovuteta, vaan ne ovat yleisesti ottaen luovuttamattomia, eli vaikka taloudelliset oikeudet olisivatkin luovutettu edelleen, pysyvät moraaliset oikeudet tekijällä. Moraalisista oikeuksista ovat

isysoikeus, respektioikeus, luoksepääsyoikeus, katumisoikeus ja klassikkosuoja. Näistä oikeuksista vain isysoikeus ja respektioikeus kuuluvat valokuvan lähioikeuksiin.

Isysoikeus

Isysoikeus on tekijänoikeuslain 3 §:ssä mainittu oikeus tulla nimetyksi teoksen tekijänä eli tekijän nimi on ilmoitettava teosta käyttäessä hyvän tavan mukaisesti. Tekijällä on myös oikeus määrätä, millä nimellä hänet tekijäksi nimetään: omalla nimellä, salanimellä tai nimimerkillä. Tekijä voi myös päättää julkistaa kuvansa ilman itsensä nimeämistä. Tämä voidaan tulkita siten, että tekijä ei tahtonut ilmoittautua teoksen tekijänä. Tekijän nimeä ei saa teoksesta poistaa, eikä teoksen tekijäksi saa nimetä toista henkilöä kuin itse tekijä. (Haarmann 2005.)

Respektioikeus

Respektioikeus kieltää teoksen rajaamisen, turmelemisen ja muun muokkauksen, joka saattaisi loukata tekijän taiteellista kunniaa. Respektioikeus koskee teoksen muokkaamisen lisäksi teoksen esittämistä sopimattomalla tavalla, muodossa tai yhteydessä. (Oesch ym. 2008.) Parodiaa ei pidetä respektioikeuden loukkauksena, vaan ne nähdään tekijän oikeuslain 4 §:n mukaisena uutena teoksena, joka on luotu vapaasti ja itsenäisesti alkuperäisteoksesta (Haarman 2005).

Kuva 2 on valokuvaaja Sirpa Hyttisen vuonna 2014 ottama valokuva. Isysoikeudenmukaisesti tulee hänet kuvaa käyttäessä mainita sen tekijäksi. Kuvassa olevaa tekijän signeerausta ei saa poistaa, sen poistaminen olisi tekijänoikeuksia loukkaavaa. Kuvaa 2 ei ole muokattu, koska siihen ei ole tekijältä saatu lupaa, vaan se on lisätty työhön sellaisena kuin se vastaanotettiin tekijältä. Kuvan tekijä on antanut käyttöoikeuden käyttää kyseistä kuvaa tässä opinnäytetyössä esimerkkinä.

Kuva 2 Valokuvaaja Sirpa Hyttinen

Luoksepääsyoikeus

Luoksepääsyoikeus koskee vain teoksia. Luoksepääsyoikeus on tekijänoikeuslain 52 a §:ssä säädetty tekijän oikeus päästä näkemään ja mahdollisesti kuvaamaan luovuttamansa teos, kunhan se ei aiheuta kohtuutonta haittaa teoksen omistajalle tai haltijalle ja se on välttämätön tekijän taiteellisen työn kannalta tai tekijän taloudellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Luoksepääsyoikeutta voi käyttää, jos näitä tarpeita ei voi muilla keinoin toteuttaa, esimerkiksi silloin, kuin tekijällä ei ole käytettävissä toista tarkoitukseen sopivaa teoskappaletta. (Haarmann 2005.)

Katumisoikeus

Katumisoikeus on tekijän oikeus sopimussuhteessa ollessa peruuttaa teoksen suunniteltu julkaiseminen uuden tiedon tai muuttuneen vakaumuksen vuoksi. Katumisoikeuden käyttö vaatii tekijää korvaamaan sopimuskumppanille aiheutuneet kulut ja lunastamaan jo valmistetut teoskappaleet. Katumisoikeus ei kuulu lähioikeuksiin. (Haarmann 2005.)

Klassikkosuoja

Klassikkosuoja ei ole tekijälle myönnetty oikeus vaan tekijän kuoleman jälkeen mahdollinen suoja teokselle sen jälkeen, kun sitä on loukattu julkisesti. Klassikkosuojasta on määrätty tekijänoikeuslain 53 §:ssä. Se antaa asetuksella määrättylle viranomaiselle vallan kieltää teoksen käyttö julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla. Tekijänoikeusasetuksessa tämä määrätty viranomainen on opetusministeriö. Sillä, onko tekijänoikeutta ollut tai onko suoja-aika lakannut, ei ole väliä, kun on kyse klassikkosuojasta. Kieltoa voi hakea kuka tahansa ja kiellosta voi valittaa oikeuteen. (Harenko ym. 2016.)

3.2 Taloudelliset oikeudet

Taloudelliset oikeudet ovat tekijänoikeudet osat, joilla on selkeä yhteys varallisuus-oikeuteen (Pihlajarinne 2014). Tekijänoikeuslaissa taloudelliset oikeudet määritellään 2 §:ssä ja niitä ovat tekijälle yksinoikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla sen yleisön saataviin, muuttamattomana tai muunneltuna. Laissa myös mainitaan, että tekijä voi valmistaa tai saattaa sen yleisön saataviin myös eri taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Taloudellisiin oikeuksiin luetaan myös jälleenmyyntikorvaus mikä koskee vain tiettyjä teoksia. Tavallisen valokuvan lähioikeuksien taloudellisiin oikeuksiin luetaan kappaleiden valmistaminen ja yleisön saataviin saattaminen (Haarmann 2005).

Kappaleiden valmistaminen

Kaikki kappaleen valmistamistavat kuuluvat tekijän yksinoikeuteen määrätä teoksesta ja kappaleen valmistamisena on pidetty kokonaan tai osittain, suoraan tai

välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa valmistetut kappaleet (Tekijänoikeuslaki).

Kappaleen valmistamisena on yleisesti pidetty fyysisen muodon antamista teokselle, kuten valokuvan teettäminen kehyksiin seinälle laitettavaksi. Kappaleen valmistamiseksi on fyysisen muodon lisäksi luokiteltu myös teoksen siirtäminen laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa, eli cd-levylle polttaminen tai tietokoneen kovalevylle tallentaminen luetaan kappaleen valmistamiseksi. Digitointi, kuten valokuvan skannaus, on myös kappaleiden valmistamista. Valokuvan lataaminen internettiin, samoin kuin kuvan lataaminen internetistä omalle koneelleen, on kappaleen valmistamista. Toista taidelajia käyttäen voi valokuvasta valmistaa kappaleita esimerkiksi maalamalla tai piirtämällä kopion valokuvasta. (Haarmann 2005.)

Poikkeuksena tähän yksinoikeuteen tekijänoikeuslain 12 §:ssä on säädetty teosten kappaleiden valmistamisesta yksityiseen käyttöön. Kyseinen § antaa luvan valmistaa julkistetusta teoksesta muutaman kappaleen yksityistä käyttöä varten. Yksityiseen käyttöön valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen, sitä ei saa esimerkiksi myydä. Yksityistä käyttöä varten olevan kappaleen valmistamisen voi suorittaa myös ulkopuolinen, esimerkiksi lapsen koulukuvan kopion voi valokuvaamossa käydä teettämässä isovanhemmalle annettavaksi.

Yleisön saataviin saattaminen

Teoksen yleisön saataviin saattamisen keinot ovat tekijänoikeuslain 2 §:ssä määritelty seuraavasti:

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun:

- 1) se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, mihin sisältyy myös teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana;*
- 2) se esitetään julkisesti esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle;*
- 3) sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen; taikka*
- 4) sitä näytetään julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä.*

Julkisena esittämisenä ja yleisölle välittämisenä pidetään myös esittämistä ja välittämistä ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille.

Yleisön saataville saattaminen on tekijän antama mahdollisuus yleisölle katsoa valokuvaa tai valokuvateosta. Välittämisellä tarkoitetaan sitä, että valokuva tai valokuvateos tuodaan yleisön saataville jotakin välitystekniikkaa käyttäen, esimerkiksi internet ja televisio ovat tämän kaltaisia välityskanavia. Esittäminen taas tapahtuu läsnäolevalle yleisölle, ja se voi tapahtua esimerkiksi valokuvanäytelyssä, missä on fyysinen kappale kuvasta tai teknistä apuvälinettä käyttäen, esimerkiksi digitiedostona olevan kuvan näyttämistä yleisölle projektorin avulla. Levittämisoikeus kytkeytyy vahvasti kappaleiden valmistamiseen. (Haarmann 2005.)

Vain julkinen esittäminen ja näyttäminen kuuluvat tekijän yksinoikeuden piiriin. Julkiseksi esittämiseksi tai näyttämiseksi ei lueta valokuvan perheenjäsenille näyttämistä, vaan julkisena esittämisenä pidetään, kun kuva näytetään tilaisuudessa, mihin kuka tahansa voi osallistua tai missä osallistujamäärä saattaa nousta huomattavan suureksi. (Haarmann 2005.)

Jälleenmyyntikorvaus

Tekijänoikeuslain 26 i § koskee jälleenmyyntikorvausta. Jälleenmyyntikorvaus on tekijän oikeus saada korvauksena osa kauppahinnasta, kun hänen luovuttamansa teoskappale myöhemmin myydään edelleen uudelle omistajalle. Jälleenmyyntikorvauksen perustana on se, että on pidetty kohtuuttomana sitä, että teoksen arvon noustessa taiteilija tai hänen perillisensä eivät saa osuutta taiteilijan töillä myöhemmin hankitusta myyntivoitosta (Haarmann 2005).

Jotta oikeutta jälleenmyyntikorvaukseen voidaan harjoittaa, täytyy tiettyjen ehtojen täytyä. Valokuvateoksen täytyy olla uniikki, teoksen suoja-ajan pitää olla voimassa ja jälleenmyynnin pitää olla ammattimainen ja julkinen, eli osallisena ostajana, myyjänä tai välittäjänä on oltava taidemarkkinoiden ammattilainen, esimerkiksi taidehuutokauppa tai taidegalleria. Jälleenmyyntikorvaus ei koske yksityisten henkilöiden välistä kauppaa tai jos museo ostaa teoksen yksityiseltä henkilöltä. Jälleenmyyntikorvaus ei myöskään koske kauppaa, jossa tekijä itse myy teoksen ensimmäistä kertaa. (Haarmann 2005.)

Oikeus korvaukseen syntyy, kun teos myydään, mutta se raukeaa, jos korvausvaatimusta ei esitetä kolmen vuoden kuluessa sen vuoden päättymisestä, kun teos myytiin (Haarmann 2005). Opetusministeriö on valtuuttanut Kuvaston perimään jälleenmyyntikorvaukset, joten korvausvaatimukset tulee esittää Kuvastolle. Korvauksen määrä lasketaan prosentteina myyntihintaan verrattuna, Yksittäisen teoksen kohdalta korvaus voi olla suurimmiltaan 12 500 euroa ja jos myyntihinta ilman arvonlisäveroa on alle 255 euroa, ei korvausta peritä lainkaan. (Kuvasto.fi).

3.3 Tekijänoikeusrikos, tekijänoikeusrikkomus, hyvitys ja korvaus

Rikoslain 49 luvun 1 § koskee tekijänoikeusrikosta. Se määrittelee, että se, joka toimii ansiota tavoitellen tekijänoikeuslain vastaisesti aiheuttamalla merkittävää haittaa tai vahinkoa tekijänoikeuksien haltijalle, voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tekijänoikeusrikoksesta.

Tekijänoikeuslain 56 a § määrää tekijänoikeusrikkomuksesta, joka on sakolla rangaistava rikkomus, joka ei ole rikoslain 49 luvun 1 §:ssä määritelty tekijänoikeusrikos. Tällaiseksi rikkomukseksi on katsottu kappaleen valmistus tai teoksen yleisön saataviin saattaminen tahallaan tai törkeällä huolimattomuudellaan, rikoen tekijänoikeuslain säännöksiä tai tekijän moraalisia oikeuksia rikoen. Myös 41 §:n 2 momentin nojalla annetun määräyksen, 51 tai 52 §:n säännösten taikka 53 §:n 1 momentissa tai 54 b §:n 1 momentissa tarkoitetun kiellon noudattamatta jättäminen tulkitaan tekijänoikeusrikkomuksena. Samoin teoksen kappaleiden, joiden valmistaminen Suomessa olisi ollut rangaistavaa tekijänoikeuslain mukaan, tuonti Suomeen tai kuljetus Suomen kautta eteenpäin toiseen maahan on tekijänoikeusrikkomus.

Tekijänoikeuslain 57 § säättää, että tekijä on oikeutettu hyvitykseen, jos joku on tekijänoikeuslakia vastoin käyttänyt teosta. Kappaleita valmistanut henkilö on velvollinen suorittamaan hyvityksen tekijälle myös silloin, kun hän on valmistanut yksityiskäyttöön kappaleita teoksesta, vaikka hän on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää, että teos on lainvastaisesti saatavilla. Pykälän 2 momentti säättää myös

sen, että tekijällä on hyvityksen lisäksi oikeus korvaukseen muusta menetyksestä, kuten kärsimyksestä, jos teosta on käytetty tahallisesti tai tuottamuksetta. (Tekijänoikeuslaki.)

Seuraavaksi on katsottu kahta tekijänoikeuksiin liittyvää oikeustapausta. Kyseiset tapaukset eivät liity valokuviiin tai valokuvateoksiin, mutta niistä käy ilmi erilaisia tekijänoikeuteen liittyviä kiistoja ja tekijänoikeusrikkomuksia

KKO: 1988:82

Tapauksessa Mainostoimisto B oli palkannut henkilön A suunnittelemaan mainosteoksen heidän asiakkaansa olevan säätiön mainoskampanjaa varten. Suunniteltu ja toteutettu työ voitiin katsoa sopimaan teoksen määritelmään. A:n ja B:n välinen työsopimus määritteli, että taloudelliset oikeudet siirtyvät yhtiö B:n haltuun, mutta moraaliset oikeudet säilyvät A:lla. Säätiö, joka oli palkannut Mainostoimisto B:n, ei lunastanut teosta ja siten säätiötä laskutettiin vain suunnittelutyöstä.

Myöhemmin Mainostoimisto C valmisti A:n teosta lähes identtisesti muistuttavan mainoksen säätiölle. Mainostoimisto C teki näin ilman A:n ja Mainostoimisto B:n suostumusta. Mainostoimisto C:n mainoksia oli näytetty julkisesti, joten Mainostoimisto B ja A haastoivat Mainostoimisto C:n oikeuteen tekijänoikeuslain 2§:n ja 3§:n 2 momentin rikkomisesta ja siten vaativat tekijänoikeuslain 57§ 1 ja 2 momentin perusteella hyvitystä Mainostoimisto C:ltä.

Mainostoimisto C näki, että A:n työ oli vain luonnos eikä siten tekijänoikeuslain alle kuuluva teos, ja vaikka A:n työ olisi teos, ei Mainostoimisto C ollut loukannut sen suojaa, vaan C:n luoma mainos olisi itsenäinen teos. Mainostoimisto C koki asian myös niin, että oikeudet A:n luonnokseen olivat siirtyneet säätiölle, jolle mainosta suunniteltiin.

Asia käsiteltiin ensin Helsingin raastuvassa, sen jälkeen Helsingin hovioikeudessa ja lopulta korkeimmassa oikeudessa. Korkein oikeus näki A:n työn teoksena, mutta ei löytänyt todisteita, että oikeudet luonnokseen olisivat koskaan siirtyneet säätiölle. Korkein oikeus piti Mainostoimisto C:n toimintaa tahallisena toi-

mintana vastoin tekijänoikeuslakia ja lain 57§:n 1 momentin mukaan Mainostoimisto C:n tuli maksaa hyvitystä Mainostoimisto B:lle. Korkein oikeus ei nähnyt lain 57§ 2 momentin mukaista korvauksen tarvetta, koska korkein oikeus ei kokenut, että A:n luomia teoksia oli muutettu niin, että hänen taiteellista arvoaan tai omalaatuisuuttaan olisi loukattu, joten A:lle ei erillistä korvausta maksettu.

KKO:1980-II-46

Osuuskunta X oli valmistanut Toimittaja A:n kirjoittamasta sanomalehtiartikkelista valokuvasuurenoksen ja pannut sen näyttelyhuoneistoonsa Helsingissä julkisesti näytteille ilman A:n lupaa. A:lla oli yksinomainen oikeus määrätä kirjoituksensa julkistamisesta myös erimuodoissa, kuten valokuvasuurenoksena. Osuuskunta X ei kiistänyt toimintaansa, mutta kieltäytyi maksamasta hyvitystä ja vahingonkorvausta A:lle.

Tapaus käsiteltiin ensin raastuvanoikeudessa, sitten hovioikeudessa ja lopulta korkeimmassa oikeudessa. Korkein oikeus katsoi, että sanomalehtiartikkeli oli kirjallinen teos ja A:lla yksinomainen tekijänoikeuslain 2§ mukainen oikeus määrätä kirjoituksestaan valmistamalla siitä kappaleita. Korkein oikeus katsoi, että osuuskunta X:n toiminta ei ollut julkista esittämistä vaan valokuvasuurenoksen näyttäminen oli tekijänoikeuslain 20 §:n 2 momentissa hyväksyttävää toimintaa, mutta osuuskunta oli syyllistynyt luvattomaan kappaleen valmistamiseen. Osuuskunta X määrättiin tekijänoikeuslain 57 §:n 1 ja 2 momentin perusteella maksamaan A:lle hyvitystä luvattomasta käytöstä ja korvausta muusta menetyksestä.

3.4 Tekijänoikeudet kansainvälisesti

Maailmanlaajuisesti tekijänoikeudet myönnetään samoin perustein töille, joiden katsotaan olevan uniikkeja luovan työn perusteella syntyneitä teoksia. Tekijänoikeuslait eivät kuitenkaan ole täsmälleen samat kaikkialla maailmassa tai edes Euroopan Unionin alueella. Yleinen käytäntö on, että sen maan lainsäätö missä tekijä hakee suojaa teokselleen, on se lainsäädäntö, jota teoksen suojeluun sovelletaan kaikissa maissa. (European IPR Helpdesk 2017.)

World Intellectual Property Organization eli WIPO on maailmanlaajuinen foorumi, jonka tarkoitus on immateriaalioikeuksien suojelu kansainvälisesti (WIPO Inside

2019). WIPO:n suojelun piiriin kuuluvat muun muassa immateriaalioikeudet, kuten patentit, tavaramerkit ja tekijänoikeudet. WIPO hallinnoi monia eri immateriaalioikeuksiin liittyviä kansainvälisiä sopimuksia, kuten tekijänoikeuksia koskevaa Bernin sopimusta. Bernin sopimuksen 5 artikla takaa teoksille samanlaisen turvan muissa sopimukseen kuuluvissa maissa, kuin teoksella on kotimaassaan. Bernin yleissopimus antaa suojan teoksille riippumatta suojan tilasta teoksen kotimaassa ja vaikka teoksen kotimaa olisi eri kuin tekijän. (Berne Convention 1979.)

4 Oikeuksien siirtyminen

Tekijänoikeuksien siirtyminen voi tapahtua sopimuksella luovuttamisena, oikeuksien ulosmittauksena tai tekijän kuollessa. Taloudelliset oikeudet tekijänoikeuksista voi siirtää myös sopimuksin toiselle.

Tekijänoikeuslain 27 §:n mukaan tekijänoikeudet tai lähioikeudet voidaan siirtää osittain tai kokonaan toiselle osapuolelle. Siirto voidaan tehdä ilman korvausta tai korvausta vastaan. 27 §:ssä mainitaan myös, että teoskappaleen luovuttaminen ei sisällä tekijänoikeuksien luovuttamista.

Suomen oikeusjärjestyksen mukaan tekijänoikeus ei ole tekijän henkilöön tiukasti sidottu oikeus. Tekijän taloudelliset oikeudet ovat toiselle luovutettavissa ja tekijänoikeudet eivät lakkaa tekijän kuoleman jälkeen vaan siirtyvät edelleen perillisille. (Haarmann 2005.)

Tekijän elinaikana moraaliset oikeudet ovat luovuttamattomia, eli kun puhutaan oikeuksien siirtymisestä, kyseessä ovat taloudelliset oikeudet. Tekijä voi ilmoittaa luopuvansa moraalisisista oikeuksistaan, mutta tällä ei ole vaikutusta, vaan tekijä voi milloin tahansa käyttää näitä oikeuksia. (Haarmann 2005.)

Tekijänoikeus on henkilökohtainen ja tekijä voi eläessään halutessaan luovuttaa taloudelliset oikeudet osittain tai kokonaan, tekijällä on oikeus määrätä missä ja miten hänen teostaan käytetään. Avioerossa suoritettava ositus ei vaikuta tekijänoikeuksiin vaan ne pysyvät tekijällä. (Harenko ym. 2016.)

4.1 Oikeuksien ulosmittaus

Tekijänoikeuslain 42 § sanoo, että tekijänoikeutta ei ole lupa ulosmitata tekijältä itseltään tai siltä, jolle se on siirtynyt avio-oikeuden, perinnön tai testamentin nojalla. Laki koskee myös teoskappaletta, jota ei ole pantu näytteille, tarjottu myytäväksi tai muutoin hyväksytty julkistettavaksi.

Ulosmittaus ei koske julkaisemattomia teoksia, koska ulkopuolisilla ei ole oikeutta vaatia teoksen julkaisemista. Ulosmittauskielto ei koske sitä, jolle tekijä on oikeudet siirtänyt, mutta kun luovutuksensaajaa ulosmitataan, täytyy huomioida hänen omaavat oikeudet. Jos luovutuksensaajalla ei ole edelleenluovutusoikeutta, ei oikeuksia voida ulosmitata. (Haarmann 2005.)

Tekijänoikeuslaissa ei ole säännöksiä, jotka liittyisivät tekijänoikeuden käsittelemiseen konkurssissa, mutta se on varmaa, että konkurssipesään eivät voi kuulua tekijänoikeudet tai teoskappaleet, jotka kuuluvat ulosmittauskiellon alle (Harenko ym. 2016).

Esimerkkinä tekijänoikeuksista, jotka eivät kuulu konkurssipesään, voidaan katsoa oikeustapausta KKO:1980-II-3, missä asianomistaja A oli luonut koru- ja solkimalleja yhtiölle. Tämä yhtiö joutui konkurssiin ja B osti sen konkurssipesästä nämä A:n luomat muotit. Vaikka A oli kieltänyt B:tä käyttämästä muotteja tekijänoikeuteensa vedoten, B oli alkanut valmistamaan koruja ja solkia yhtiö C:ssä. B oli myös loukannut A:n moraalisia oikeuksia poistaessaan merkinnän, joka osoitti A:n korujen ja solkien tekijäksi ja oli korvannut sen merkillä, joka ilmoitti niiden tekijäksi yhtiö C:n. A koki, että B oli muokannut hänen teoksiaan tavalla, joka loukkasi A:n taiteellista arvoa ja siten vaati hyvitystä sekä korvausta kärsimyksistä ja muusta haitasta. A vaati, että kaikki B:n hallussa olevat teosten kappaleet ja niiden valmistukseen käytetyt muotit tuhottaisiin.

Hovioikeus katsoi, että solkia lukuun ottamatta A:n suunnittelemat korut olivat tekijänoikeuslain 1§:n 1 momentissa tarkoitettu teoksia, joten A:lla on niihin tekijänoikeus. Soljet eivät täyttäneet teoksen määritelmää. Koska muotit ostettiin konkurssipesästä, joka ei ole tekijänoikeuslain 28 §:n tarkoittamaa kauppaa, A:n ensimmäiselle yhtiölle luovutetut tekijänoikeudet eivät siirtyneet B:lle.

B loukkasi A:n tekijänoikeuksia valmistamalla kappaleita, muokkaamalla teoksia, jättämällä tekijän ilmoittamatta hyvän tavan vastaisesti. B tuomittiin maksamaan sakkoja tekijänoikeuslain 56 § mukaisesta tekijänoikeusrikkomuksesta, tekijänoikeuslain 57 § mukaista hyvitystä mallien käyttämisestä ja korvauksia kärsimyksestä ja muusta haitasta. A:n suunnittelemat korut ja niiden muotit, jotka olivat B:n hallussa, määrättiin takavarikoitavaksi ja myöhemmin tuhottaviksi. (KKO1980-II-3.)

4.2 Oikeuksien siirtyminen tekijän kuollessa

Tekijänoikeuslain 41 §:ssä säädetään, että tekijän kuoltua sovelletaan tekijänoikeuteen avio-oikeutta, perintöä ja testamenttia koskevia sääntöjä. Tekijänoikeuslain 41 § sanoo myös, että tekijä saa testamentilla, myös eloon jäänyttä puolisoa sekä rintaperillistä, ottolasta ja tämän jälkeläistä sitovasti, antaa määräyksiä oikeuden käyttämisestä tai valtuuttaa toisen antamaan sellaisia määräyksiä.

Ennen kun kuolinpesä on jaettu, määräävät kaikki pesän osakkaat tekijänoikeuden käyttämisestä yhdessä, ellei tekijä ennen kuolemaansa ole valtuuttanut tekijänoikeusjärjestön, kuten Kuvaston käyttämään hänen oikeuksiaan. Kun oikeudet ovat ennen kuolinpesän jakamista perinnönsaajien yhteismääräyksessä, sovelletaan tällöin tekijänoikeuslain 6 § säännöksiä yhteisteoksesta. Jos tekijä ei ole määrännyt oikeuksien käytöstä, voi kuolinpesää jakaessa oikeudet jakaa osakkaiden kesken viipaloimalla oikeudet pienempiin osiin. (Haarmann 2005.)

Tekijän kuoltua tekijänoikeus siirtyy täydellisesti, eli taloudellisten oikeuksien lisäksi myös moraaliset oikeudet siirtyvät perilliselle (Haarmann 2005).

4.3 Oikeuksien siirtyminen sopimuksella

Tekijänoikeuslaissa 30-40b §:ssä olevat säännökset koskevat tekijänoikeuden luovutusta ja ne ovat tahdonvaltaisia. Sopimusosapuolet voivat sopia sopimusvapauden mukaisesti toisin kuin laissa on säädetty. Suurin osa tekijänoikeuksia koskevista sopimuksista, kuten käyttöoikeuksia koskevat lisenssisopimukset eivät edusta juuri näitä 30-40b §:ssä tarkoitettuja sopimustyyppisiä. Sopimukseen, jotka jäävät 3 luvun erityissäännösten ulkopuolelle, sovelletaan sopimusosapuolien yhdessä sopimaa lakia. (Harenko ym. 2016.)

Oikeudet voidaan myydä osittain tai kokonaan. Kaikkien oikeuksien myynti tekee siirronsaajasta tekijänoikeuksien tai lähioikeuksien haltijan. Kappaleen luovutus ei ole sama asia kuin tekijänoikeuden luovutus. (Harenko ym. 2016.)

4.4 Sosiaalinen media

Suurin osa ihmisistä tänä päivänä käyttää jotain sosiaalista mediaa, kuten Facebookia tai Instagramia. Oikeudet, jotka luovutetaan julkaistuu sisältöön, lukevat sivustojen käyttöehdoissa, mutta kaikki eivät kuitenkaan lue näiden sivustojen käyttöehtoja luodessaan tiliään. Käyttöehdot hyväksyessään ja tilin luodessaan henkilö tekee yhtiön kanssa sopimuksen, joka antaa yhtiölle oikeuksia sivustolle julkaistuihin sisältöihin.

Facebook, Instagram ja Tumblr ovat kaikki sosiaalisen median sivustoja, joiden jäsenet voivat julkaista tuottamaansa sisältöä, kuten valokuvia ja videoita. Kaikkien näiden kolmen sivuston käyttöehdoissa on mainittu, mitä oikeuksia jäsenet luovuttavat kyseiselle sivulle, kun julkaisevat sisältöä tileillään. Mikään sivustoista ei vaadi omistusoikeutta julkaistuu sisältöön, mutta julkaistessaan sisältöä missään näissä medioissa henkilö antaa kyseiselle sivustolle ei-yksinomaisen, tekijänoikeuskorvauksettoman, siirrettävän, alilisensoitavan, maailmanlaajuisen lisenssin käyttää, säilyttää, muokata, jakaa, kopioida, näyttää, julkisesti esittää tai tuoda näytettäväksi, kääntää ja luoda johdannaistöitä sisällöstä. (Facebook Käyttöehdot; Instagram Käyttöehdot; Tumblr Terms of service.)

Kaikilla näillä kolmella sosiaalisen median sivustolla on käyttöehtojen lisäksi myös yhteisösäännöt, joita jäsenten kuuluisi noudattaa. Kaikkien näiden sivustojen yhteisösäännöissä sanotaan, ettei toisen henkilön immateriaalioikeuksia loukkaavia kuvia saa julkaista (Facebook Yhteisönormit; Instagram Yhteisösäännöt; Tumblr Community Guidelines). Mutta käytännössä toisen immateriaalioikeuksia loukkaavan sisällön julkaiseminen onnistuu, koska sivusto ei pysty ilman todisteita sanomaan kenelle immateriaalioikeudet kuuluvat. Immateriaalioikeuksien loukkaamisesta voidaan ilmoittaa sivustolle, mutta ilmoituksen voi tehdä vain tekijänoikeuksien omaava henkilö tai hänen edustajansa (Instagram Tekijänoikeudet). Tekijänoikeusloukkauksen ilmoittaessaan tekijänoikeuden omaava henkilö

voi joutua myös antamaan todisteita siitä, että tekijänoikeudet kuuluvat juuri hänelle (Tumblr Community Guidelines 2018). Tumblr-sivustolla on määritelty, että jos sama henkilö saa paikkaansa pitävän valituksen tekijänoikeusloukkauksesta kolme kertaa, tämän henkilön tili poistetaan kokonaan (Tumblr Community Guidelines 2018).

4.5 Kuvapankit

On olemassa monia eri yrityksiä, jotka toimivat välikätenä valokuvaajan ja asiakkaan välillä. Tällaiset yritykset ovat kuvapankkeja, joihin yksityiset valokuvaajat lähettävät tuotoksiaan ja yritykset tai yksityiset henkilöt voivat ostaa käyttöoikeuksia kuviin tarpeensa mukaan. Tätä työtä varten tutkin kolmea eri kuvapankkia: Shutterstockia, Getty Imagesia ja Stockphoto.comia.

Valokuvaaja tekee kuvapankin kanssa ei-yksinoikeudellisen sopimuksen, kun hän ryhtyy sisällöntuottajaksi ja hyväksyessään sisällöntuottajan käyttöehdot. Kun sisältöä lähetetään yritykselle, lähettäjä myöntää kuvapankille maailmanlaajuisen, ei-yksinoikeudellisen oikeuden ja lisenssin tuottaa, tallentaa, arkistoida, esittää julkisesti, jäljentää, muokata, alilisensioida, lisätä ja poistaa tietoja liittyen sisältöön, myydä ja valmistaa johdannaistöitä, lähetetystä sisällöstä. (Shutterstock Palveluehdot 2019; Stockphoto.com Terms of Use.)

Kuvapankkien käyttöehdoissa mainitaan erikseen, että sisältöä lähettäessä myönnetään myös lupa käyttää sisältöä kuvapankin mainontaan ja markkinointiin, mutta vain Shutterstock mainitsee erikseen, että kuvapankki voi tehdä näin ilman korvausta sisällöntuottajalle (Shutterstock Palveluehdot 2019).

Kaikki tekijänoikeudet sisältöön säilyvät sisällöntuottajalla ja mikään sopimusehdoista ei siirrä tekijänoikeuksia kuvapankille tai sen asiakkaille. Sisällöntuottajat luopuvat kuitenkin nimenomaisesti niistä taloudellisista ja moraalisisista oikeuksista, jotka estäisivät kuvapankkia myymästä sisältöä ja asiakkaita käyttämästä sisältöä lisenssien mukaisesti. (Shutterstock Palveluehdot 2019; Stockphoto.com Terms of Use.)

Myös asiakkaat, jotka ostavat sisältöä kuvapankeilta, tekevät sopimuksen kuvapankin kanssa eivätkä suoraan valokuvaajan kanssa. Kaikki kolme kuvapankkia,

joita on katsottu, tarjoavat eri laajuisia lisenssejä, jotka myöntävät kuvapankkien asiakkaille eri oikeuksia sisältöön. Mutta kaikki kolme kuvapankkia pitävät samana pääsääntönä, että tekijänoikeudet pysyvät sisällöntuottajalla ja kuvapankista lisenssein ostettuja sisältöä ei saa myydä eteenpäin. (Getty Images Content License Agreement 2019; Shutterstock Lisenssisopimukset 2018; Stockphoto.com Purchase Agreement.)

Kaikki kolme kuvapankkia kieltävät myös niiden kautta hankittujen kuvien käytön laittomassa toiminnassa tai vastoin lakeja, myös tietynlaisen sisällön kaupallinen käyttö tai muuttaminen on kiellettyä. Valheellinen esittäminen, kuten tekijästä valehtelevä käyttäminen ja herkkä käyttö ilman vastuuvapauslauseketta, kuten kuvien käyttö ilman mallin lupaa sillä tavalla, että se näyttää mallin negatiivisessa valossa, kuten huumeiden käyttöön tai sairauksiin liittyen on kielletty. (Getty Images Content License Agreement 2019; Shutterstock Lisenssisopimukset 2018; Stockphoto.com Purchase Agreement.)

5 Sopimukset

Sopimus on kahden tai useamman osapuolen välinen oikeustoimi, joka luo oikeuksia ja velvoitteita. Sopimuksille on luonteenomaista se, että jos osapuoli rikko sopimusta, voidaan osapuolelle määrätä vahingonkorvaus tai sopimussakko, jos siitä on sopimuksessa sovittu. (Määttä 2006.)

Sopimusoikeuden yksi periaatteista on sopimusvapaus, minkä perustana on oletus siitä, että sopimusosapuolet pystyvät parhaiten arvioimaan omat etunsa. Sopimusvapaus antaa vapauden päättää tekeekö sopimuksen ja kenen kanssa, vapauden päättää millä tavalla ja missä muodossa sopimus tehdään, vapauden päättää sopimuksen sisällöstä ja myös vapauden purkaa sopimuksen. (Määttä 2006.)

5.1 Sopimusten tyyppiäottelu

Koska sopimuksia on monia erilaisia, monet sopimusoikeudelliset säännöt eivät ole suoraan sovellettavissa kaikkiin sopimuksiin. Sopimuksia on yleisesti ryhmi-

teltty muun muassa sopimuskumppanin, sopimuksen muodon ja sisällön ja sopimuksen keston mukaan. Sopimusoikeudellinen normisto on eriytynyt näiden ryhmittelyjen mukaan. (Hemmo 2013.)

Tärkeimpiin jaotteluihin kuuluu sopimuskumppanin mukaan jaotellut sopimukset kuluttajasopimukseen ja liikesopimukseen. Kuluttajasopimukset ovat sopimuksia missä toisena osapuolena ovat yritys tai elinkeinonharjoittaja ja kuluttaja, eli yksityishenkilö. Kuluttajasopimuksia koskee kuluttajansuojalaki, joka suojelee kuluttajan asemaa, koska on oletettavaa, että kuluttaja on yritystä heikommassa asemassa sopimuksissa. Liikesopimuksissa osapuolina ovat taas kaksi yritystoimintaa harjoittavaa tahoa. Liikesopimuksissa osapuolten oletetaan olevan yleensä tasapuolisia yritysten koosta riippumatta. Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä kuitenkin antaa suojaa liikesopimuksien osapuolillekin kieltämällä elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa toisen osapuolen kannalta kohtuuttomien ehtojen käytön ja kohtuuttoman käytännön soveltamisen. (Hemmo 2013.)

Sopimukset voi jakaa myös vakiosopimukseen ja yksilösopimukseen. Vakiosopimuksissa sopimusehdot ovat määrätty jo valmiiksi, mikä helpottaa suurtuotantoa ja sopimuskustannukset ovat pienemmät kuin yksilösopimuksissa. Yksilöllisissä sopimuksissa sopimusehdot taas sovitaan sopimuskohtaisesti käyttämättä valmiita ehtoja. Yksilöllisten sopimusten vahvuus on se, että niissä voi ottaa huomioon asioiden erikoispiirteet, mitkä vakiosopimusta käyttäessä saatettaisiin olla huomioimatta. (Määttä 2006.)

Sopimuksia voi jakaa myös niiden keston mukaan kertasopimukseen ja kestosopimukseen. Kertasopimukset ovat lyhytaikaisia sopimuksia, jotka käsittelevät vain yhden tapahtuman, jossa velvoitteet suoritetaan yleensä sopimuksenteon yhteydessä. Kestosopimukset taas muodostavat pitkäaikaisen sopimussuhteen osapuolien välille. Kestosopimuksissa sopimussuhteen aikana tapahtuneita muutoksia kohtuullisuuteen voidaan sovittaa ja kestosopimuksen voi irtisanoa toisin kuin kertasopimuksen. (Hemmo 2013.)

Kestosopimukset voi jakaa määräaikaisiin ja toistaiseksi voimassa oleviin sopimukseen. Määräaikainen sopimus on voimassa sovittuun päivämäärään saakka,

kun taas toistaiseksi voimassa oleva sopimus on voimassa, kunnes se irtisano-
taan.

Sopimuksia voi jakaa myös muodon perusteella vapaamuotoisiin ja määrämuotoisiin sopimuksiin. Suurin osa sopimuksista ovat vapaamuotoisia. Vapaamuotoinen sopimus ei vaadi kirjallista asiakirjaa, vaan se voidaan sopia suullisesti, mutta kirjallinen muoto on suositeltava, koska riitautuessa on kirjallisesta sopimuksesta helpompi todistaa sen sisältö. Määrämuotoisista sopimuksista on erikseen säädetty, esimerkiksi kiinteistökauppa vaatii määrämuotoisen sopimuksen. Jos muotovaatimuksia on, yleisin vaadittava asia on sopimuksen kirjallinen muoto, mutta jotkut sopimukset, kuten perinnönjakokirja vaativat kirjallisen muodon lisäksi myös todistajat. Todistajille pystyy myös asettamaan erityisiä vaatimuksia, kuten esteettömyyden. (Hemmo 2003a.)

Sopimustyyppejä jaotellaan, koska sopimusoikeuden täydentävät normit ja sovellettava lainsäädäntö ovat sopimustyyppikohtaista. Yleisimmin sopimusosapuolten yhdessä sopimat olennaiset sopimuskohdat selventävät, minkä sopimustyyppin sopimus on kyseessä. Sopimustyyppin tarkka erottelu on yleensä tarpeellinen vain, jos kyseessä on lailla säännelty sopimustyyppi. Sopimukset voivat olla myös sekatyyppejä, eli niihin voi soveltua useamman sopimustyyppin normeja. (Halila ym. 2008.)

On olemassa myös sopimuksia, joilla ei ole lakiin perustuvaa sääntelyä. Tällaisiin sopimuksiin sovelletaan usein oikeudenalan yleisiä periaatteita ja toista sopimustyyppiä säätelevää lakia. Toista sopimustyyppiä säätelevän lain soveltaminen vaati kuitenkin riittävästi yhtäläisyyksiä sopimustyyppin ja tarkasteltavan sopimuksen välillä. (Halila ym. 2008.)

5.2 Sopimuksen lainvoimaisuus ja pätemättömyysperusteet

Sopimusten lainvoimaisuuteen tai sen pätemättömyyteen vaikuttavat monet seikat kuten oikeuskelpoisuus, pakko, kiskominen ja erehdys. Myös muotovaatimusten noudattamatta jättäminen voi olla syy sopimuksen pätemättömyyteen (Hemmo 2003a).

Sopimuksen sitovuus vaatii molempia sen osapuolia olemaan oikeuskelpoisia. Oikeuskelpoisia, eli tahoja, joille voi syntyä oikeuksia ja velvoitteita ovat luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt. Kaikki luonnolliset henkilöt ovat oikeuskelpoisia, mutta vain virallisrekisteriin rekisteröidyt oikeushenkilöt ovat oikeuskelpoisia. (Hemmo 2013)

Oikeushenkilö, kuten yhtiö on eloton subjekti, joka tarvitsee aina edustajan tekemään oikeustoimia puolestaan. Yhtiön edustajana toimii usein toimitusjohtaja tai nimenkirjoittaja, kun sopimuksia tehdään. Edustajien kelpoisuutta on usein säännelty oikeushenkilötyyppiä koskevassa lainsäädännössä. (Hemmo 2013.)

Koska sopimusoikeuteen kuulu sopimusvapauden periaate, ei pakolla tehtyjä sopimuksia pidetä lainvoimaisina. Oikeustoimilain 28 §:ssä sanotaan, että oikeustoimi ei sido osapuolta, jos hänet on pakotettu siihen väkivalloin tai väkivaltaa, henkeä tai terveyttä uhkaamalla.

Kiskominen on myös syy oikeustoimen pätemättömyydelle. Oikeustoimilain 31 §:n mukaan oikeustoimi ei sido osapuolta, jonka etua on loukattu, kun joku muu on toisen hätää, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa hyväksikäyttäen ottanut itselleen aineellista etua, joka on ilmiselvästi epäsuhteessa hänen antamaansa tai myöntämänsä vastikkeeseen tai vastikkeetta.

Erehdyksestä oikeustoimilaki sanoo 32 §:ssä, että jos tahdonilmaisu on erhekirjoituksen tai muun erehdyksen takia saanut eri merkityksen, kun oli tarkoitettu, ei tahdonilmaisu ole sitova, jos tahdonilmaisun kohteena ollut tiesi tai olisi pitänyt tietää virheestä. Esimerkkinä erehdyksestä voisi olla kirjoituvirhe tai pilkkuvirhe hintaa koskien. Jos molemmat osapuolet ovat tarkoittaneet myyntihinnaksi 100 euroa, mutta virheen takia sopimuksessa lukee hintana 10000 euroa, tulee kauppahinta määrätä osapuolten tarkoituksen mukaisesti 100 euroksi.

5.3 Sopimuksen syntyminen

Perinteisesti yleinen käytäntö sopimuksen syntymiselle on tarjous – vastaus -mekanismi, josta on säädetty oikeustoimilain 1 luvussa. Oikeustoimi syntyy, kun tarjoukseen on saatu sitova hyväksyvä vastaus. Hyväksyvän vastauksen on oltava

täsmälleen samansisältöinen kuin tarjouksen, jotta sopimus syntyisi, jos vastaus ei sisällöltään ole täsmälleen sama tarjouksen kanssa katsotaan vastauksen olevan uusi tarjous. Tarjoukseen on annettava vastaus määräajassa, jos sellainen on tarjoukselle asetettu, jos määräaikaa ei ole asetettu tulee vastaus antaa kohtuullisessa ajassa. Suulliseen tarjoukseen on annettava vastaus heti, jos vastauksista ei anneta heti, katsotaan se hylätyksi. (Määttä 2006.)

Tarjous – vastaus -mekanismissa sopimuksen katsotaan syntyneen heti, kun tarjous on hyväksytty. Sen jälkeen sopimusta pidetään sitovana eikä sen yksityiskohtista voi neuvotella enää eikä siitä voida perääntyä (Hemmo 2003a).

Sopimuksen syntyminen ei kuitenkaan edellytä perinteistä tarjousta ja vastausta, vaan nykyaikana sopimusten tekotapoja on monia erilaisia. Oma sopimuksentehtäminen on kuitenkin tiedotettava toiselle, jotta sopimus syntyisi. Sopimuksen tekotapoja tarjous - vastaus -mekanismin lisäksi ovat neuvottelujen perusteella syntyvät sopimukset, konkludenttisesti syntyvät sopimukset, vakioehdoin tehdyt sopimukset ja tosiseikat, joihin liittyy välitön sopimusvaikutus. (Hemmo 2003a.)

Sopimus voi syntyä neuvottelujen perusteella, kun sopimusosapuolet ovat päässeet yhteisymmärrykseen sopimuksen sisällöstä ja sitoutuvat siihen. Sopimusneuvotteluissa tehdään esityksiä sopimuksen sisällöstä, sopimuksen kannalta tärkeää tietoa kerätään ja jaetaan osapuolten kesken ja niiden perusteella sopimusosapuolet päättävät yhdessä sopimuksen sisältämät ehdot ja kohteen. Neuvottelujen perusteella syntyneet sopimukset ovat yksilöllisiä sopimuksia. Sopimusneuvottelulla syntyvän sopimuksen yksityiskohtia voi sopia ja yhteisymmärrykseen päästään ajan mittaan. Koska neuvottelut sopimuksen sisällöstä eivät sido osapuolia vielä mihinkään, voidaan sopimuksesta neuvotteluvaiheessa vielä perääntyä. (Hemmo 2003a.)

Konkludenttinen eli hiljaisesti syntyvä sopimus on kyseessä tilanteissa, jossa sopimuksen syntytapaa tai syntymisajankohtaa ei pystytä todistamaan mutta osapuolet harjoittavat yhteistoimintaa, mikä viittaa kuitenkin sopimuksen olemassa oloon. Konkludenttinen sopimus voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun sopimuksesta on neuvoteltu ja sen mukaan on alettu toimia, vaikka sopimusta ei ole koskaan viimeistelty. (Hemmo 2003a.)

Vakiosopimukset eli valmiiden sopimusehtokokoelmien perusteella tehdyt sopimukset aiheuttavat vähemmän sopimuskustannuksia ja ne ovat suunnattu massavaihdantaan. Vakiosopimusten on arvosteltu antavan laatijalle liikaa määräämisvaltaa ja aiheuttavan ongelmia toisen osapuolen oikeussuojaan. Nykyaikana vakiosopimukset ovat erittäin yleisiä; muun muassa pankit ja vakuutusyhtiöt käyttävät niitä, myös nettikaupoista tehdyt ostokset ovat yleisimmin vakioehdoin tehtyjä sopimuksia. (Hemmo 2003a.)

Tosiseikkojen perusteella syntyvät sopimukset tapahtuvat tavallisissa tilanteissa, missä selvästi tapahtuu sopimusoikeudellista vaihdantaa, mutta osapuolet eivät välttämättä vaihda keskenään mitään nimenomaista tahdonilmaisua. Nämä sopimukset perustuvat vakiintuneeseen käytäntöön, elinkeinonharjoittaja tarjoaa kaikille mahdollisuuden hyväksyä tarjouksen, mutta tarkempaa sopimista ei hyväksymiseltä vaadita. Kyse on vaihdannasta, joten velvoitteita syntyy molemmille osapuolille, toiselle tarjottavan palvelun suorittaminen ja toiselle maksusuoritus vastikkeeksi palvelusta. Tällaisia sopimuksia ovat esimerkiksi julkisen liikenteen käyttäminen ja maksullinen pysäköinti; osapuolet eivät välttämättä ilmaise oikeustoimeen ryhtymistä, mutta sopimus syntyy, kun palvelu, jonka tiedetään oleva vastikkeellinen, hyväksytään. (Hemmo 2003a.)

5.4 Sopimusrikkomus ja velkojan oikeuskeinot

Sopimuksissa voi olla sopimusosapuolten sopimat oikeusseuraamukset, joita sopimusrikkomuksen tapahtuessa. Sopimuksessa olevia oikeusseuraamuksia noudatetaan pääsääntöisesti, mutta poikkeuksina ovat kohtuuttomiksi katsotut seuraamukset, kuten liian suuri sopimussakko. Usein sopimuksissa ei kuitenkaan ole sovittu oikeusseuraamuksista. (Määttä 2006.)

Sopimusrikkomukset voivat olla osittaisia tai totaalisia. Osittainen sopimusrikkomus on kyseessä esimerkiksi silloin kuin toinen osapuoli tekee suorituksensa osittain vaillinaisena, jos osapuoli ei ole ollenkaan tehnyt suoritustaan, edes vaillinaisena on kyseessä totaalinen sopimusrikkomus. (Määttä 2006.)

5.4.1 Mahdollisia sopimusrikkomuksia

Suorituksen viivästyminen eli kun suoritusta ei ole tehty sovituksessa määrääjässä on yleinen sopimusrikkomus. Viivästykseseen voi käyttää useita sopimusvelkojan oikeuskeinoja, mutta hinnanalennus ei ole viivästykseseen sovellettava oikeuskeino. Jos kyse on rahasuorituksen viivästyisestä, on seuraamuksena viivästyskorko. (Hemmo 2013.)

Laatuvirhe voi tarkoittaa fyysistä virhettä kohteessa, palvelusuorituksen puutteellisuutta tai kohteen sopimattomuutta aiottuun käyttötarkoitukseen. Sopimusosapuolet voivat myös keskenään sopia halutut laatuvaatimukset, joista poikkeamista pidetään laatuvirheenä. Laatuvirheestä kuitenkin eroaa oikeudellinen virhe, eli kohteessa ei ole mitään virhettä, mutta se on sopimuksenvastaisesti jonkin sivullisen oikeuden rasittama. Myös vallintavirhe eroaa laatuvirheestä, vallintavirheessä kohteen aiottu käyttötarkoitus on kielletty esimerkiksi viranomaismäärittäjien standardien täyttämättömyyden vuoksi. (Hemmo 2013.)

Suorituksen kokonaan suorittamatta jättäminen on totaalinen sopimusrikkomus, mikä antaa loukatulle sopimusosapuolelle oikeuden pidättäytyä omasta suorituksesta (Määttä 2006).

Sopimusehtojen vastainen toiminta, kuten negatiivisen velvoitteen rikkominen, on myös sopimusrikkomus. Tällaisesta toiminnasta seuraavat oikeusseuraamukset riippuvat rikkomuksen suuruudesta ja toisen osapuolen vaatimuksista. Esimerkiksi lievää kilpailukieltoehdon rikkomista voi seurata pelkkä oikaisu, eli sopimuksen vastainen toiminta lopetetaan, mutta suuremmasta rikkomuksesta voi koitua ankarampia seuraamuksia, kuten vahingonkorvaus ja sopimussakko. (Hemmo 2003b).

Sopimuksen oikeudeton irtisanominen on myös sopimusrikkomus. Oikeudeton irtisanominen on tehoton ja toinen osapuoli voi vaatia sopimusvelvoitteiden täyttämistä ja sopimussuhteen jatkumista. Jos osapuoli irtisanoo sopimuksen oikeudettomasti ja toiminnallaan aiheuttaa haittaa toisen osapuolen elinkeinonharjoittamiselle, voi irtisanoutuneelle osapuolelle määräytyä maksettavaksi tästä vahingonkorvauksia. (Hemmo 2003b.)

5.4.2 Velkojan oikeuskeinot

Sopimusrikkomuksen tapahtuessa sopimusvelkoja eli osapuoli, jota vastaan on tehty sopimusrikkomus, voi esittää sopimukseen perustuvan vaatimuksen sopimusvelalliselta eli sopimuksen rikkoneelta suoritusvelvolliselta osapuolelta. Sopimusvelkojalla on erityisiä oikeuskeinoja käytettävissään, jos velallinen ei pysty tai halua täyttää velvollisuuksiaan. Näitä keinoja ovat muun muassa omasta suorituksesta pidättäytyminen, sopimusrikkomuksen korjaaminen ja oikaiseminen, luontoissuorituspakko, vahingonkorvaus, hinnanalennus, sopimussakko ja sopimuksen purkaminen. Keinoilla on kuitenkin eri käyttöedellytyksiä, eli jokaista keinoa ei voida käyttää kaikkiin eri sopimusrikkomuksiin. On kuitenkin mahdollista käyttää joihinkin rikkomuksiin useampaa oikeuskeinoa samanaikaisesti. (Hemmo 2013.)

Sopimusvelkojan täytyy kuitenkin ennen erityisiin oikeuskeinoihin turvautumista suorittaa tarkistus ja reklamoida. Tarkistuksella tarkoitetaan, että jos suoritus on asianmukaisesti tarkistettu, tulisi virheet havaita. Tarkistus tulisi suorittaa kohtuullisessa ajassa. Jos velkoja huomaa suorituksessa virheen, joka olisi ollut huomattavissa, jos asianmukainen tarkastus olisi tehty, mutta jota ei tehty, ei velkoja voi siitä vaatimuksia esittää. Esimerkiksi jos auton kyljessä on lommo ja se on ilman mainitsemista huomattavissa, mutta ostaja osapuoli hyväksyy kaupan, ei hän voi asiasta jälkikäteen esittää vaatimuksia, koska jos auto olisi asianmukaisesti tarkistettu olisi lommo huomattu. Reklamaatio on taas tehtävä kohtuullisessa ajassa ja siinä ilmoitetaan velallisen mielestä suorituksen olevan sopimuksen vastainen. Reklamaatiota tehdessä ei vielä tarvitse esittää tarkkoja vaatimuksia, vaan konkreettisten seuraamuksien esittäminen voidaan tehdä myöhemmin. Jos reklamointia ei tehdä kohtuullisessa ajassa, sopimusvelkoja menettää oikeutensa vedota virheeseen. Oikeutta vedota virheeseen ei menetetä, jos sopimusrikkomus on tehty tahallisesti tai johtuu velallisen törkeästä huolimattomuudesta. (Hemmo 2013.)

Sopimusrikkomuksen korjaaminen ja oikaiseminen on ensimmäisenä käytettävä oikeusseuraamus, muihin sopimusvelkojan oikeuskeinoihin siirrytään vasta sen jälkeen, kun on tullut ilmi, että velallinen ei pysty tai ei halua korjata suoritustaan. Rikkomuksen korjaaminen voi toteutua siten, että velallinen korjaa tai korjauttaa

kohteen tai velkoja korjauttaa kohteen ja velallinen maksaa korjauksesta syntyneet kulut. Velallinen usein päätyy korjaamaan ja oikaisemaan, koska näin hän välttää ankarammat seuraamukset. (Hemmo 2013.)

Omasta suorituksesta pidättäytyminen on yksi sopimusvelkojan yksinkertaisimmista oikeuskeinoista ja se perustuu velvollisuuksien molemminpuolisuuteen. Jos toinen osapuoli ei suorita omaa suoritustaan, ei velkojaosapuolta voidaan vaatia tekemään omaa suoritustaan. Tätä oikeutta on kuitenkin rajoitettu. Jos sopimusrikkomus on totaalinen eli sopimusvelallinen ei ole tehnyt suoritusta ollenkaan, voi sopimusvelkoja omasta suorituksestaan pidättäytyä. Jos sopimusrikkomus on osittainen eli velallisen suoritus on ollut vaillinainen, ei kokonaan suorituksesta pidättäytymisoikeutta ole. Rikkomuksen ollessa osittainen voidaan suorituksen tekemisestä pidättäytyä lyhyeksi aikaa, jos odottaa jonkun muun oikeuskeinon, kuten hinnanalennuksen tulevan voimaan. (Hemmo 2013.)

Luontoissuorituspakko ei ole kovin yleisesti käytetty oikeuskeino. Se edellyttää velallisen täyttämään sopimuksen alun perin tarkoitettussa muodossa, kun velkoja ei tyydy pelkkään rahalliseen korvaukseen. Luontoissuoritusvaatimus voi koskea kaupan kohteen luovuttamista, tai vaatimusta sopimusehtojen kuten sallassapidon ja kilpailukiellon noudattamista. Jos sopimuksen luontoistäyttö on mahdotonta faktisista tai oikeudellisista syistä tai jos se loukkaisi velallisen henkilökohtaista vapautta tai aiheuttaisi kohtuuttomia taloudellisia vaatimuksia velalliselle, hylätään luontoistäyttö mahdollisista tilanteeseen sovellettavista oikeuskeinoista. (Hemmo 2013.)

Vahingonkorvaus sopimusrikkomuksen seurauksena on eri asia kuin vahingonkorvauslaissa säädetyt sopimusten ulkopuoliset vahingonkorvaukset. Sopimukseen voi lisätä vastuunrajoitusehdot, joilla voidaan rajata vastuuta vahingonkorvauksesta pienemmäksi, mitä se normaalisti tilanteessa olisi. Poikkeuksena vastuunrajoitukseen on se, jos rikkomus on tehty tahallaan tai johtuu velallisen törkeästä huolimattomuudesta. (Hemmo 2013.)

Jos velkoja ei ole saanut sopimuksenmukaisia suorituksia ja tästä on aiheutunut reaali vahinkoa tai taloudellista vahinkoa, lasketaan maksettava vahingonkorvaus

niistä taloudellisista eduista, mitkä olisivat velkojalle tulleet, jos suoritus olisi hoidettu sovitusti (Hemmo 2003b). Vahingonkorvaus sopimussuhteissa maksetaan yleensä vain taloudellisista vahingoista. Vahingonkorvauksen suuruus on yleensä vahinkoa vastaava, mutta joissain tilanteissa korvaus voi olla suurempi kuin näytetty vahinko. (Hemmo 2013.)

Hinnanalennus on vain virheeseen perustuvan sopimusrikkomuksen mahdollinen seuraus. Hinnanalennus ei ole käytettävä keino, jos sopimusrikkomus on viivästyminen. Oikeus hinnanalennukseen syntyy, kun suoritus on virheellinen ja velallinen ei sitä korjaa. Hinnanalennuksen määrä lasketaan yleensä vertailemalla sopimuksessa luvatus suorituksen ja saadun virheellisen suorituksen arvojen perusteella, myös korjauskustannuksia voidaan käyttää hinnanalennuksen laskuperusteena. (Hemmo 2013.)

Sopimussakko on velkojan oikeuskeino, joka määritellään jo silloin kun sopimus laaditaan sopimusehtona (Hemmo 2013). Sopimussakkolauseke on melko vapaasti sovittava sopimusosapuolten välillä. Sopimussakko voi tulla maksettavaksi vahingonkorvauksen lisäksi, mutta sopimussakko voi tulla maksettavaksi myös silloin kuin sopimusrikkomuksesta ei ole aiheutunut vahinkoa. Sopimussakko voi tulla maksettavaksi, jos sopimusosapuoli, jota vastaan sopimusrikkomus on kohdistunut, pystyy osoittamaan, että tapahtunut sopimusrikkomus sisältyy sopimussakon piiriin. (Määttä 2006.)

Sopimussakko voi olla kiinteämääräinen summa, joka tulee maksettavaksi tietyn sopimusrikkomuksen tapahtuessa, tai prosentteina määräytyvä summa, minkä määrä voi riippua rikkomuksen suuruudesta tai laadusta ja sovitun suorituksen hinnasta. Esimerkiksi prosenttimääräinen sopimussakko voidaan nimetä viivästyssakoksi ja velallinen joutuu maksamaan korvauksen jokaisen viivästysviikon ajalta. Sopimussakkoa saatetaan myös sovitella, jos sen katsotaan olevan kohtuuttoman suuri. (Hemmo 2013.)

Sopimuksen purkaminen lakkauttaa sopimuksen välittömästi ja mitätöi kaikki tehdyt suoritustoimet. Sopimuksen purkaminen on luultavasti ankarin sopimusvelkojan oikeuskeinoista. Sopimuksen purkaminen yleisesti vaatii olennaista sopimusrikkomusta, joten pienet virheet tai suorituksen lyhytaikaiset viivästykset eivät

anna perustaa sopimuksen purkamiselle. (Hemmo 2013.) Sopimuksen purkaminen on yleensä viimeinen oikeuskeino, joka suoritetaan vasta kun muita oikeuskeinoja on yritetty soveltaa tilanteeseen, mutta ne eivät ole tuottaneet riittävää tulosta velkojan kannalta. (Hemmo 2003b.)

5.5 Sopimuksen irtisanominen

Sopimuksen irtisanominen on pääsääntöisesti toistaiseksi voimassa olevien pitkäkestoisten sopimusten lakkauttamistapa. Kestosopimuksia, jotka ovat toistaiseksi voimassa olevia koskee yleensä irtisanomisvapaus, eli kumpi tahansa sopimuksen osapuolista voi irtisanoa sopimuksen, milloin hän niin tahtoo ilman mitään erityisiä oikeudellisia perusteita. Irtisanomisen voimaantulo tapahtuu joissain sopimuksissa, kuten työsopimuksissa irtisanomisajan jälkeen. (Hemmo 2003b.)

Sopimuksen irtisanominen on vapaamuotoinen toimenpide, ellei muuten ole sovittu tai laissa säädetty. Irtisanomisilmoitus on kuitenkin tehtävä, joko toiselle sopimuspuolelle itselleen tai sopimuspuolen edustajalle, jolla on riittävä edustusvalta ottaa ilmoitus vastaan. (Hemmo 2003b.)

Määräaikaisiasopimuksia ei yleensä sopimuskauden aikana voi irtisanoa. Osapuolet ovat päättäneet sopimuksen keston ennen sopimuksen allekirjoitusta, joten tässä sovituksessa kestossa normaalisti pysytään. Poikkeusluonteinen irtisanominen on kuitenkin mahdollinen eräissä määräaikaisissa sopimuksissa, jos olosuhteiden muuttuminen tekee sopimuksen kohtuuttomaksi toista osapuolta kohtaan eikä sitä pystytä sovittelulla kohtuullistamaan. (Hemmo 2003b.)

Irtisanomisvapautta on kuitenkin rajoitettu. Se ei koske sopimusosapuolta, jolla on sopimuspakko. Esimerkiksi asiakas voi irtisanoa sähkösopimuksensa, mutta sähköyhtiö ei voi irtisanoa sopimusta, ellei asiakas ole tehnyt sopimusrikkomusta. Irtisanomisvapautta on rajoitettu myös tietyissä sopimuksissa kuten vuokrasopimuksissa ja työsopimuksissa. (Hemmo 2003b.)

6 Tekijänoikeuksien luovutussopimuksen sisältö

Sopimukset ovat epätäydellisiä, koska täydellisen sopimuksen pitäisi ottaa huomioon kaikki mahdolliset maailmantilanteet ja niiden mahdolliset muutokset, mikä on käytännössä mahdotonta. Sopimuksista voi silti yrittää tehdä mahdollisimman yksityiskohtaisia. Yleensä yksityiskohtaisempia sopimuksia tehdään, kun kyseessä on arvokkaampi varallisuuskohte tai sopimuspuolet eivät ole solmineet usein keskenään sopimuksia. Myös jos toinen osapuoli on tehnyt merkittävän erityisinvestoinnin voi sopimuspuoli vaatia, että sopimus laaditaan mahdollisimman seikkaperäiseksi. (Määttä 2006.)

Tässä luvussa selitetään, mitä valokuvan käyttöoikeussopimukseen kannattaa laittaa ja miksi ja yritetään luoda sopimus, joka suojaa valokuvaajan etuja ja on mahdollisimman kattava. Kyseistä esimerkkisopimusta käsitellään liikesopimuksena, jolla valokuvaaja myy valokuvien käyttöoikeuksia yhtiölle.

Koska kyseinen sopimus jää tekijänoikeuslain 3 luvun erikoissäännösten ulkopuolelle, voivat osapuolet yhdessä sopia, mitä lakia sopimukseen sovelletaan. Laki ei vaadi tekijänoikeuksien luovutussopimuksilta kirjallista muotoa tai muuta määrämuotoa. Tekijänoikeuksien käyttöoikeuksissa käytetään yleensä lisenssi-käsitettä, mutta tekijänoikeus voi siirtyä miten tahansa otsikoidulla sopimuksella. Tekijänoikeuden luovutussopimukseen kuuluu sopimusvapaus, eli toisena osapuolena voi olla luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö ja osapuolet voivat keskenään sopia luovutuksen laajuudesta ja sopimuksen sisällöstä. Sopimusvapautta voi kuitenkin rajoittaa pätemättömyys, kohtuuttomuus ja kuluttajansuoja. (Harenko ym. 2016.)

Liitteenä olevaan sopimus pohjaan ei ole käytetty kaikkia mahdollisia sopimusehtoja, vaan niitä, jotka koin tärkeimmiksi ja osuvimmiksi. Sopimusehtojen muuttamisesta ei ole sopimuskohtaa sopimus pohjassa, koska on epätodennäköistä, että olosuhteiden muuttuminen vaatisi sopimusehtojen muuttamista kyseisessä esimerkissä. Sopimus pohjassa ei ole sopimuksen irtisanomista koskevaa ehtoa, koska irtisanominen on vapaamuotoinen toimenpide, ellei toisin sovita, enkä kokenut tarvetta erityisille irtisanomisvaatimuksille (Hemmo 2003b).

Sopimusosapuolet

Sopimusosapuolien määrittely ja perustiedot ovat itsestään selviä perusasioita, jotka ovat kaikissa sopimuksissa. Osapuolien määrittely eli kumpi on ostaja ja kumpi on myyjä, kertoo mihin kumpikin sopimuksen osapuoli on velvollinen. Yleisesti osapuolet ovat sopimuksissa määritelty oman otsikon ”Sopimusosapuolet” alla ja tarkennuksena on nimien lisäksi mainittu myös osapuolien y-tunnukset tai henkilötunnus riippuen osapuolista. (Hemmo 2005.)

Sopimusosapuolten määrittely on erittäin tärkeää tilanteissa, joissa ostaja on yhtiö, joka kuuluu konserniin. Onko ostajana pelkkä yhtiö vai koko konserni? (Harenko ym. 2016.)

Liitteenä olevassa sopimus pohjassa on oletettu ostajan olevan yhtiö.

Kohde

Tekijänoikeuden luovutussopimuksissa yksi pääehdoista on oikeuden kohteen määrittely (Harenko ym. 2016). Kaupankohteenä on tässä tapauksessa käyttöoikeudet kuvaan. Jotta vältyttäisiin väärinkäytöltä ja väärinkäsityksiltä, on hyvä tarkasti rajata tähän kohtaan, mitä oikeuksia ostajalle luovutetaan, kuinka kauan ostajalla on lupa käyttää niitä, mihin niitä voi käyttää ja missä niitä voi käyttää. Sopimuksen kuvista olisi hyvä kertoa kuvien määrä, niiden kuvaama kohde ja milloin kuvat ovat otettu, jotta ei jäisi epäselvyyksiä.

Mahdollisia käyttöoikeuden rajauksia ovat muun muassa Valokuvaajaksi.fi-sivustolla mainitut:

- Vapaa käyttöoikeus, joka antaa oikeudensaajalle luvan käyttää kuvaa toistuvasti haluamaansa tarkoitukseen,
- Kertajulkaisu-oikeus, jonka luovutus antaa oikeudensaajalle luvan julkaista kuvan yhden kerran. Kun kertajulkaisu-oikeudesta sovitaan, on hyvä sopia, myös milloin ja missä kuva julkaistaan.
- Ensijulkaisu-oikeus, kuvaa ei ole aikaisemmin julkaistu. Ensijulkaisu-oikeutta myydessä kannattaa sopia voiko kuvaaja myydä kuvan toiselle, sen jälkeen, kun ensimmäinen ostaja on sen julkaissut. Kuvan uudelleen

myynnistä sopiminen on hyvän tavan mukaista ja hyvään tapaan kuuluu myös ilmoittaa toiselle ostajalle, jos kuva on jo aikaisemmin julkaistu.

- Ja yksinoikeuden myyminen, eli tekijällä ei ole oikeutta luovuttaa kuvaa muille käyttäjille. Yksinoikeuden luovuttaminen kuvaan voi rajoittaa myös valokuvaajan oikeuksia kuvan käyttöön, esimerkiksi uusien kappaleiden valmistus voidaan sopimuksessa kieltää.

Finnfoton ja mustan taiteen tekemässä oppaassa neuvotaan ottamaan huomioon oikeuksia rajatessa kuvan käyttötarkoitus: käytetäänkö kuvaa lehdessä, mukissa vai postikortissa. Jokaisesta käyttötarkoituksesta on mainittava erikseen, ellei luovutettu oikeus ole kuvan vapaa käyttöoikeus. On hyvä myös määrittää oikeuksien käyttöaika. Oikeudet voidaan luovuttaa esimerkiksi antamalla oikeuden käyttää kuvaa vapaasti konsernin lehdissä 4 vuoden ajan, mutta tämän jälkeen kuvaa ei enää saa käyttää. Rajaus kuvan käytöstä voidaan tehdä myös määrän mukaan, esimerkiksi kuvaa saa käyttää 5000 postikorttiin, mutta ei muuhun tarkoitukseen tai suurempaan määrään postikortteja. Käyttölupa voidaan rajata myös alueellisesti, kuten ostaja voi käyttää kuvaa vain konsernin Suomen lehdissä, mutta jos konserni julkaisee lehtiä myös Ruotsissa, ei näissä lehdissä kuvaa saa käyttää.

Laatuvaatimus voidaan lisätä sopimuksessa kohteen ominaisuuksiin. Liitteenä olevassa sopimus pohjassa olevassa sopimuslausekkeessa myyjä sitoutuu takaamaan kuvan laadun olevan ostajan toiveiden mukainen.

Hinta ja maksuehdot

Luovutushinta ja muut tulonjakotavat ovat tärkeitä sopimusten ehtoja (Harenko ym. 2016). Liitteenä olevassa sopimus pohjassa kauppahinta on kiinteä hinta ja maksuehdoissa ostaja on vapautettu erillisten korvausten ja rojaltien maksusta. Sopimus voidaan laatia myös niin, että ostaja joutuu maksamaan erillisen korvauksen joka kerrasta, kun kuvaa käytetään, esimerkiksi lehtijulkaisussa. Sopimus pohjassa kauppahinta on määrätty maksamaan tiettyyn päivämäärään mennessä, ja myöhästyneestä maksusuorituksesta tulee viivästyskorko maksettavaksi.

Toimitusehdot

Liitteenä olevassa sopimuksessa toimitusehdot määräävät, missä muodossa kohde, eli kuvat, ostajalle toimitetaan. Kuvat voidaan esimerkiksi lähettää sähköpostitse tai luovuttaa muistitikulla. Lisäksi toimitusehdoissa on sovittu, että kohteen luovutus tapahtuu vasta maksusuorituksen jälkeen. Näin myyjä turvaa omaa asemaansa.

Sopimuksen kesto

Sopimuksen kesto on yksi sopimuksen avainintresseistä (Hemmo 2005). Käyttöoikeuksien myynnissä voi olla kyse kertosopimuksesta, jos on sovittu kertajulkaisuoikeudesta, tai kyseessä voi olla kestosopimus, se voi olla määräaikainen, jos käyttöoikeuden aika on rajattu tai toistaiseksi voimassa oleva, joka täytyy irtisanoa sen lakkauttamiseksi. Liitteenä olevassa sopimus pohjassa on oletettu sopimuksen olevan kestosopimus ja vaihtoehtoiset lausekkeet on annettu molemmille toistaiseksi voimassa olevalla sopimukselle ja määrääjälle.

Luottamuksellisuus

Sopimuksissa voi myös olla negatiivisia velvoitteita, jotka kieltävät tietyn toiminnan. Nämä ehdot kannattaa rajata tarkasti, jotta ehtoa tulkittaessa ei ilmaantuisi ongelmia. Salassapitovelvollisuus on negatiivinen velvoite, joka kieltää osapuolia jakamasta tietoonsa saamia toisen osapuolen liikesalaisuuksia. (Hemmo 2005.)

Liitteenä olevassa sopimus pohjassa salassapidosta määräävä sopimusehto on nimetty luottamuksellisuudeksi. Sopimusehto on muotoiltu niin, että se kattaa liikesalaisuuksien lisäksi muut luottamukselliset tiedot ja kohteen käyttösuunnitelmat.

Kilpailukiello

Kilpailukiello on yleinen sopimuksissa oleva negatiivinen velvoite. Kilpailukielloa on rajattu ja siitä on säädetty kilpailulaissa. Kilpailukiellon rikkomisen seuraamuksena on usein mittava sopimussakko, mutta jos sopimussakkoa pidetään liian kohtuuttomana, voidaan sitä kohtuullistaa sovittelumenettelyllä. (Hemmo 2005.)

Liitteenä olevassa sopimus pohjassa kilpailukieltolauseke on muotoiltu niin, että myyjä sitoutuu tietyn ajan sopimuksen allekirjoittamisesta olemaan luomatta tai myymättä teoksia, jotka ovat huomattavasti samankaltaisia kuin teokset, joita sopimus koskee. Sopimuslausekkeessa on kilpailukiellon kesto jätetty mainitsematta.

Sopimussakko

Sopimusrikkomuksen seuraamuksia voidaan sopia sopimusehdoissa. Liitteenä olevassa sopimus pohjassa sopimusrikkomuksen seuraamukseksi on määritelty sopimussakko. Sopimussakon määrä on sopimus pohjassa olevassa sopimuslausekkeessa kiinteämääräinen, mutta sakko voi olla myös prosenttein määräytyvä tai sopimussakolle voidaan määrätä enimmäismäärän, mutta se voi toteutua pienempänä (Hemmo 2013).

Liitteenä olevassa sopimus pohjassa sopimussakkolausekkeeseen on määritelty sopimus kohdat, joiden rikkominen aiheuttaa sopimussakon tulevan maksettavaksi.

Erimielisyydet

Liitteenä olevaan sopimus pohjaan on laitettu sopimusehto siitä, miten riitatilanteissa tullaan menettelemään. Tämä sopimusehto ei ole pakollinen, eikä sitä monissa sopimuksissa ole laisinkaan. Ehto kuitenkin auttaa määräämällä sopimus erimielisyyksien ratkaisutekniikan, joka tyydyttää molempia osapuolia (Hemmo 2005). Mahdollisia erimielisyyksien ratkaisutapoja ovat sopimusosapuolien väliset sovintoneuvottelut, ulkopuolisen välittäjän käyttö sovintomenettelyssä, lautakuntamenettely ja välimiesmenettely. Liitteen sopimusehtoon on valittu ratkaisumenetelmäksi ensin osapuolien välinen sovintoneuvottelut ja jos ne epäonnistuvat, osapuolien yhdessä valitsema ulkopuolinen välittäjä.

Muut sopimusehdot

Muut sopimusehdot kohtaan voi lisätä halutessaan tarkentavia sopimusehtoja. Liitteenä olevaan sopimus pohjamalliin on muihin sopimusehtoihin laitettu kuvien edelleenluovutuksen ja muokkauksen kieltolausekkeet. Nämä ovat molemmat

kielletty ilman tekijän erillistä lupaa tekijänoikeuslain 28 §:ssä, mutta sopimukseen voi erillisen kieltoehdon varmuudeksi laittaa, samalla voi asettaa näiden ehtojen rikkomuksesta koituvat seuraamukset. Tekijä voi kuitenkin halutessaan luovuttaa muokkausoikeuden tai edelleenluovutusoikeuden sopimuksella, joten nämä oikeudet luovuttavat sopimuslauseet voi sopimukseen halutessaan lisätä.

Aika, paikka ja allekirjoitukset

Aika ja paikka ovat yleisesti mainittu lähes kaikissa sopimuksissa. Ne kertovat milloin ja missä sopimus on allekirjoitettu ja siten tullut voimaan.

Jotta sopimus on lainvoimainen, tulee molempien osapuolten allekirjoittaa sopimus. Tässä tapauksessa, kun toinen allekirjoittajista on yritys, on yrityksen edustajalla oltava nimenkirjoitusoikeus, että hän voi tehdä sopimuksen yrityksen nimiin. Vaikka sitä ei sopimuksissa aina mainita, on nimenselvennykset hyvä laittaa sopimukseen allekirjoitusten yhteydessä.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä yhteen perusasiat valokuvien tekijänoikeuksista ja sopimusoikeudesta ja luoda näitä tietoja käyttämällä sopimus pohja, jota valokuvaajat voisivat soveltaa halutessaan omaan käyttöönsä. Myös tutkimuskysymyksiin löytyi vastaukset.

Mitä tekijänoikeuksia voi myydä? Valokuvalla syntyy aina suoja sen tekohetkellä. Tekijänoikeuksien ja lähioikeuksien välillä ei ole suuria eroja, suurin ero löytyy suoja-ajan pituudessa. Molemmat tekijänoikeudet ja lähioikeudet jakautuvat taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Oli kyseessä tekijänoikeudet tai lähioikeudet, vain taloudelliset oikeudet ovat sopimuksella luovutettavia.

Millaiset vaatimukset tekijänoikeuksien myyntisopimuksille on? Sopimusoikeutta ja tekijänoikeuksia tutkiessa tuli selväksi, ettei käyttöoikeuksien luovutussopimuksilla ole erityistä lainsäädäntöä vaan niihin voidaan soveltaa sopimusosapuolien yhdessä päättämää lakia. Luovutussopimuksilta ei vaadita minkäänlaista määrämuotoa, mutta koen kirjallisen sopimuksen tekemistä kannattavana, jos sopimuksen sisältöä tarvitsee todistaa riitatilanteessa.

Tekijänoikeuslakia ja kansainvälisiä käytäntöjä tarkastellessa kävi selväksi, että teoksen määritelmä on maailmanlaajuisesti lähes sama, ja teokselle myönnetään vähintään tekijänoikeuden suoja, joka teoksen kotimaan lakien mukaan tulisi teokselle antaa.

Sopimus pohjaan valitut sopimusehdot olivat ne, jotka koin oleellisimmiksi ja eniten yleiseen käyttöön sopiviksi. Sopimus pohjaa voitaisiin toki kehittää sisältämään enemmän sopimusehtoja tai mahdollisesti voitaisiin luoda sopimusehtokoelma, jossa olisi listattu lähes kaikki mahdolliset ehdot, joita luovutus sopimuksissa voitaisiin käyttää ja joiden perusteella sopimuksia voitaisiin luoda. Työn rajauksessa on jätetty monia asioita pois, kuten tilauskuvat ja toimeksiantosopimukset, joiden vaikutusta tekijänoikeuksiin ja niiden siirtymiseen olisi kiinnostava tutkia.

Lähteet

Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. 1979. https://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283698#P109_16834 Luettu 11.11.2019.

European IPR Helpdesk 2017 Fact sheet Copyright Essentials. https://www.iprhelpdesk.eu/sites/default/files/newsdocuments/Fact-Sheet-copy-right_essentials.pdf Luettu 11.11.2019.

Facebook 2019. Käyttöehdot. <https://fi-fi.facebook.com/legal/terms> Luettu 25.10.2019.

Facebook 2019. Yhteisönormit. <https://www.facebook.com/communitystandards/> Luettu 25.10.2019.

Finnfoto. Tiedote 2013. <http://finnfoto.fi/tiedote/tarkea-paatos-valokuvaajille/> Luettu 09.04.2019.

Finnfoto & Musta taide 2006. Valokuvaajan uusi tekijänoikeusopas 2006. Suomen Valokuvajärjestöjen Keskusliitto Finnfoto ry. Helsinki.

Getty Images. Content License Agreement. 2019. <https://www.gettyimages.fi/eula> Luettu 09.11.2019.

Haarmann, P-L. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Talentum Media Oy. Helsinki.

Halila, H. & Hemmo, M. 2008. Sopimustyytit. Talentum Media Oy. Helsinki.

Harenko, K. & Niiranen, V. & Tarkela, P. 2016. Tekijänoikeus. Talentum Media Oy. Helsinki.

Hemmo, M. 2013. Velvoiteoikeuden perusteet. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.

Hemmo, M. 2003 a. Sopimusoikeus 1. Talentum Media Oy. Helsinki.

Hemmo, M. 2003 b. Sopimusoikeus 2. Talentum Media Oy. Helsinki.

Hemmo, M. 2005. Sopimusoikeus 3. Talentum Media Oy. Helsinki.

Instagram 2018. Käyttöehdot. <https://fi-fi.facebook.com/help/instagram/478745558852511/> Luettu 25.10.2019.

Instagram 2019. Tekijänoikeudet. https://help.instagram.com/126382350847838?helpref=page_content Luettu 25.10.2019.

Instagram 2019. Yhteisösäännöt. <https://fi-fi.facebook.com/help/instagram/477434105621119> Luettu 25.10.2019.

KKO:1980-II-3. <http://finlex.fi/fi/oi-keus/kko/kko/1980/19800003t?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tekij%C3%A4noikeus> Luettu 26.10.2019.

KKO:1980-II-46. <http://finlex.fi/fi/oi-keus/kko/kko/1980/19800046t?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tekij%C3%A4noikeus> Luettu 26.10.2019.

KKO: 1988:82. <http://finlex.fi/fi/oi-keus/kko/kko/1988/19880082?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tekij%C3%A4noikeus> Luettu 26.10.2019.

Kuvasto <http://kuvasto.fi/jalleenmyyntikorvaus/> Luettu 11.04.2019.

Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 3.12.1993/1062

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228

Määttä, K. 2006. Oikeustaloustieteen perusteet. Edita Prima Oy. Helsinki.

Oesch, R. & Heiskanen, H. & Hyyrynen, O. 2008. Tekijänoikeus ja digitaalitalous. WSOYpro. Helsinki

Pihlajarinne, T. 2014. Johdatus immateriaalioikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Shutterstock 2018. Lisenssisopimukset. <https://www.shutterstock.com/fi/license> Luettu 09.11.2019.

Shutterstock 2019. Palveluehdot. <https://submit.shutterstock.com/legal/terms?language=fi> Luettu 09.11.2019.

Stockphoto.com. Purchase Agreement. <https://stockphoto.com/purchaseagreement.php> Luettu 09.11.2019.

Stockphoto.com. Terms of Use. <https://stockphoto.com/terms> Luettu 09.11.2019.

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404

Tumblr 2018. Community guidelines. <https://www.tumblr.com/policy/en/community> Luettu 25.10.2019.

Tumblr 2019. Terms of service. <https://www.tumblr.com/policy/en/terms-of-service#dmca> Luettu 25.10.2019.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Valokuvaajaksi.fi nettisivut. <http://www.valokuvaajaksi.fi/valokuvaajan-tyo/erilaiset-maaritteen> Luettu 26.04.2019

WIPO 2019. Inside WIPO. <https://www.wipo.int/about-wipo/en/> Luettu 11.11.2019

Tekijänoikeuksien käyttöoikeuksien luovutussopimus

Sopimusosapuolet

henkilötunnus) Myyjä: _____ (myyjän nimi ja

tunnus) Ostaja: _____ (ostajan nimi ja Y-

Kohde

Tällä sopimuksella Myyjä sitoutuu luovuttamaan Ostajalle _____.

Myyjä takaa kohteen laadun olevan Ostajan laatuvaatimusten mukainen.

Ostaja saa luvan käyttää kohdetta _____ (missä, kauan, kuinka paljon).

Hinta

_____ euroa.

Maksuehdot

Ostaja on velvollinen maksamaan kauppahinnan _____ mennessä. Jos maksusuoritus viivästyy, on Ostaja velvollinen maksamaan viivästyskorkoa ___% jokaista viivästysviikkoa kohti.

Ostaja ei ole maksusuorituksen tehtyään velvollinen suorittamaan erillisiä korvauksia tai rojalteja sopimuksen kohteena olevien oikeuksien käyttämisestä.

Toimitusehdot

Myyjän sitoutuu toimittamaan kohteen _____ muodossa Ostajalle, sen jälkeen, kun Ostaja on suorittanut maksusuorituksen.

Sopimuksen kesto

Sopimus on toistaiseksi voimassa oleva

Sopimus on määräaikainen ja voimassa _____ asti

Luottamuksellisuus

Osapuolet sitoutuvat pitämään tämän sopimuksen yhteydessä tietoon saamansa toisen liikesalaisuudet / luottamukselliset tiedot / sopimuksen kohdetta koskevat suunnitelmat ja käyttötarkoitukset luottamuksellisina.

Kilpailukiello

Myyjä sitoutuu siihen, ettei hän _____ vuoden kuluessa tämän sopimuksen allekirjoittamisesta luo tai myy teoksia, jotka ovat huomattavasti samankaltaisia kuin tässä sopimuksessa sovitut teokset.

Sopimussakko

Jos sopijapuoli rikkoo sopimuksen kohtien 5,7,8 tai 11 mukaisia velvoitteita, on osapuoli velvollinen suorittamaan loukatulle sopijapuolelle _____ euroa sopimussakkona.

Erimielisyydet

Tätä sopimusta koskevat riita-asiat pyritään ratkaisemaan sovintoteitse. Mikäli asiassa ei päästä sovinnolliseen ratkaisuun, tätä sopimusta koskevat riidat käsittelee sopimusosapuolten yhdessä valitsema ulkopuolinen välittäjä.

Muut sopimusehdot

Sopimuksen kohteen edelleenmyynti on kielletty.

Kuvien muokkaaminen ilman erillistä lupaa on kielletty.

Ostaja sitoutuu tuhoamaan kaikki kopiot, jotka hän kuvatedostoista omistaa sopimuksen päätyttyä.

Aika ja paikka

Allekirjoitukset

